

GLOBÁLNÍ TERORISMUS JAKO VÁŽNÁ HROZBA PRO CIVILNÍ OBYVATELSTVO

GLOBAL TERRORISM AS A SERIOUS THREAT TO CIVILIAN POPULATION

Jan EICHLER
eichler@iir.cz

Došlo 29. 11. 2012, upraveno 25. 2. 2013, přijato 4. 3. 2013.

Abstract

This article is about the threat of the global terrorisme. Its core object is the danger of the mass killing of the civilian population in the countries of NATO. Its main argument is that this threat is generated by the so called Global War on terror and that it is especially serious in the countries that participate at the military interventions and at the following occupations of the Islamic countries.

Key words

Terrorism, global terrorism, rating of the terrorist activities.

Ještě na počátku devadesátých let byl terorismus považován nikoli za hrozbu, ale za riziko.¹ Náhled se změnil až ve druhé polovině devadesátých let, po prvních teroristických úderech s desítkami mrtvých a se stovkami zraněných lidí. Mezníkem zcela zásadního významu se staly teroristické útoky dne 11. 9. 2001. Od té doby se již o terorismu hovoří jako o závažné a naléhavé hrozbě a diskutuje se o možnostech, jak mu čelit. Vedou se nekonečné spory o tom, jaké jednání lze pod pojem terorismus zahrnout a jaké pod něj naopak nepatří.

1 Základní charakteristika globálního terorismu

Globální terorismus představuje velmi vážnou hrozbu pro civilní obyvatelstvo. Jeho nástup se všeobecně datuje od 11. září 2001, kdy bylo jednorázově zabito téměř 3.000 civilních obyvatel soustředěných v budově WTO. Problematikou globálního terorismu se zabývala také OSN. Její rezoluce číslo 1373 (2001) tvrdě odsoudila zářijové teroristické útoky a označila je za hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. O tři roky později pak rezoluce Rady bezpečnosti OSN číslo 1566 (2004) terorismus charakterizovala jako zvláště nebezpečný jev, který „zasévá strach mezi obyvatelstvem... zastráhuje obyvatelstvo a na vládách nebo na mezinárodních organizacích si vynucuje, aby přijímaly určitá opatření,

nebo aby je naopak nepřijímaly“. Zároveň tato rezoluce výslovně uvedla, že teroristické činy nemohou být ospravedlněny žádnými motivy.

Globální terorismus je třetí vývojovou etapou v dějinách terorismu. V první etapě, zvané národní terorismus, nebylo cílem zabít bezbranné civilní obyvatelstvo. Tato etapa se vyznačovala dvěma hlavními rysy. Prvním z nich bylo tzv. cílené zabíjení: útočilo se na politiky, vysoké vojenské nebo policejní velitele, ale neútočilo se na civilní obyvatelstvo. Druhý hlavní rys národního terorismu uplatňovala hlavně španělská ETA: dopředu zavolala, že na nádraží nebo v supermarketu je nálož a že je třeba daný prostor vyklidit. Cílem této etapy bylo přivolat pozornost, ale nešlo o zabíjení civilního obyvatelstva.² Tento modus operandi byl nazýván „demonstrativní terorismus“.

Druhá etapa se nazývá „mezinárodní terorismus“ a datuje se od konce 60. let minulého století. V ní už se cílem stalo přilákat pozornost mezinárodní veřejnosti tím, že se bude zabít i civilní obyvatelstvo. Oběti na straně civilního obyvatelstva měly symbolizovat vyšší odhodlanost a také krutost teroristických skupin.³ Proto se pro tento modus operandi vžil název „destruktivní terorismus“.

A konečně třetí etapa má jako hlavní modus operandi sebevražedné atentáty, protože cílem je zabít co nejvíce civilního obyvatelstva, aby se touto cestou vyvolala co největší pozornost světové veřejnosti.⁴ Globální terorismus je tedy v důsledku snahy o co nejvyšší počet zabitých na straně civilního obyvatelstva velmi vážnou bezpečnostní hrozbou pro všechny země současného světa, ale zejména pak pro členské země NATO.

Všechny etapy mají tři základní společné rysy. Prvním z nich je to, že teroristé žijí ve společnosti, proti níž chystají zákeřné úder. A navíc „*slepě a bezohledně útočí na civilní obyvatelstvo*“⁵. Jejich přípravy na útok či na úder probíhají za podmínek přísného utajení, typického pro málo početné komunity spikleneckých organizací. Je velmi těžké, ne-li nemožné tyto přípravy postřehnout, nebo dokonce překazít.

Druhým společným rysem je to, že teroristické organizace se vždy vyhýbají přímému, čelnímu souboji s ozbrojenými silami a ve většině případů se zaměřují na civilní cíle, na něž útočí zákeřně a nečekaně. A konečně třetí společný rys spočívá v tom, že terorismus jako fenomén bezpečnostních vztahů je vyhraněnou formou komunikace s veřejností a má čtyři hlavní složky⁶. Prvním je odesílatel poselství (*transmitter*), jímž je vždy terorista nebo teroristická organizace. Druhým činitelem je terč úderů (*target*), jímž jsou mrtví a ranění lidé, kteří mají tu osudovou smůlu, že v nesprávnou chvíli jsou na nesprávném místě. Právě tento činitel tvoří civilní obyvatelstvo jako potenciální oběť jakýchkoliv teroristických útoků. Třetím činitelem je poselství (*message*), které je vždy určeno těm, kdo rozhodují o politice napadených států. A okruh činitelů uzavírá reakce zastrášeného (*feed-back*), jež je výsledkem politického vyhodnocování.

Ve vztazích mezi těmito čtyřmi složkami platí jedna základní zásada: Ten, komu je poselství adresováno, tedy vydíraný a zastrášený subjekt, není obětí teroristického útoku. Žádná ze škod, kterou teroristé záměrně způsobují, není samoučelná. Každý zabitý či zmrzačený člověk, každá hmotná škoda jsou poselstvím a nástrojem nepřímého nátlaku na nejvyšší politické činitele. Od nich se

očekává, že buď to udělají to, co si přejí teroristé, nebo naopak přestanou dělat to, co teroristům vadí.

Globální terorismus na konkrétních příkladech

Hrozba globálního terorismus není žádným abstraktním pojmem, ale má už několik konkrétních podob s mnoha oběťmi na straně civilního obyvatelstva. Nejvýznamněji se to projevilo při útocích v USA, ve Španělsku a ve Velké Británii. Jejich společným jmenovatelem byla snaha zabít co nejvíce lidí.

Teroristické útoky v USA dne 11. září. 2001

Při těchto útocích se *terčem* staly objekty s velkou symbolikou a zejména pak s vysokou koncentrací lidí, dávající záruku mimořádně vysokého a otřesně působícího počtu obětí. Al-Káida zvolila i nový způsob úderu. Kombinací únosu letadel a sebevražedných atentátů dosáhla nebývale vysokého počtu obětí, a tak „*chudě vyzbrojení jedinci vyzvali, překvapili a zranili dominantní světovou supervelmoc*“⁷. Podle amerického Institutu RAND Corporation teroristické útoky dne 11. září. 2001 otevřely etapu, v níž se sebevražedné útoky budou vyznačovat vysokým počtem mrtvých.⁸ Ten je podle provedených výzkumů je čtyřikrát vyšší než v případě klasických teroristických útoků.⁹

Útoky z 11. září. 2001 potvrdily, že základní metodou terorismu zůstává *šíření strachu*, v jehož atmosféře lze předkládat požadavky a vynucovat si jejich splnění. Bývalý prezident USA Bill Clinton to vyjádřil slovy: „... *teroristé nás chtějí zastrašovat, chtějí dosáhnout toho, abychom měli strach se ráno probudit, abychom měli strach z budoucnosti, abychom měli strach ze sebe navzájem.*“¹⁰

Teroristický útok v Madridu dne 11. března 2004

Teroristické útoky v Madridu přinesly smrt téměř dvěma stovkám lidí, dalších několik set jich bylo zraněno. *Odesílatelem poselství* byla – stejně jako dne 11. září. 2001 – al-Káida. Jako *cíl útoku* bylo vybráno místo s vysokou koncentrací lidí, které zaručuje vysoký počet obětí. Teroristé opět přilákali obrovskou pozornost médií celého světa, a tím znovu potvrdili globální rozměr a dopad svých akcí. Jejich *terčem* bylo několik set bezbranných nevinných civilistů, kteří nenesli žádnou odpovědnost za rozhodnutí a opatření tehdejší španělské vlády a stejně jako oběti útoků z 11. září. 2001 i oni měli tu smůlu, že byli v nesprávnou chvíli na nesprávném místě.

Poselství mělo dva hlavní body. Tím prvním byla volba data – přesně dva a půl roku po 11. 9. 2001. Navíc to bylo v době vrcholící volební kampaně, kdy se nabízela jedinečná příležitost, jak potrestat premiéra Aznara a jeho politickou stranu za otevřenou podporu Bushova přístupu k Iráku a za vyslání španělských vojsk. Masakry na madridských nádražích v březnu 2004 tak byly krutým nátlakovým aktem, jímž si teroristé vynucovali stažení španělských vojáků z Iráku. Poselství se uplatnilo v plném rozsahu – Lidová strana prohrála volby, k moci se dostala levicová Španělská socialistická dělnická strana (PSOE), jejíž předseda a volební lídr měl ve svém volebním programu slib, že stáhne španělská vojska z Iráku. A tento slib po nástupu do úřadu bez váhání a bez vytáček splnil.

Teroristický útok v Londýně dne 7. července 2005

V Londýně bylo zabitó 56 lidí, desítky dalších byly zraněny. Zprvu se všeobecně soudilo, že *odesílatelem* byla opět al-Káida, která je oprávněně považována za „*nejsmrtonosnější síť nestátního terorismu moderní doby*.“¹¹ Útoky měly totiž některé velmi podobné rysy jako rok předtím v Madridu – opět se soustředily na místo s vysokou koncentrací bezbranného civilního obyvatelstva. Poslední poznatky britské policie z dubna 2006 však nasvědčují, že londýnští atentátníci jednali na vlastní pěst a že nikdy nebyli v přímém styku s vedením al-Káidy. Ale ani takové zjištění nic nemění na skutečnosti, že šlo o příklad terorismu vyvolaného válkou. Tedy terorismus pojmávaný jako pomsta za britskou účast na vojenské intervenci do Iráku a na jeho následné okupaci. K tomuto hodnocení se nakonec přiklonil i *Vojenskostrategický plán USA pro válku s terorismem* z února 2006, že Usáma bin Ládín sice není operačním šéfem, ale nadále je inspirujícím vůdcem, který vyzval ke krvavé pomstě za vojenskou okupaci Iráku.¹² Solitérský charakter londýnských atentátníků jen potvrzuje již dříve zveřejněné závěry Daniela Benjamina a Stevena Simona, že pachatelé atentátů v Evropě jdou do akcí na základě vlastního rozhodnutí (*self-starter terrorists*). Jejich hlavní pohnutkou je pocit ponížení po okupaci Iráku a ústřední inspirací je ideologie al-Káidy.¹³

Podstatou *poselství* bylo potrestat premiéra Blaira za nasazení, s jakým se postavil po bok G. W. Bushe; v době příprav operace Irácká svoboda měl dokonce nelichotivou přezdívku „Bushův ministr zahraničí“. Další motiv v rámci poselství vyplynul ze skutečnosti, že po skončení operace Irácká svoboda se Velká Británie spolu s USA stala okupační mocností v Iráku. Významnou roli sehrála i angažovanost Velké Británie v důsledných opatřeních na zmrazení bankovních kont teroristických sítí.

Ve srovnání s Madridem však v Londýně byla zcela jiná *zpětná vazba*. Úřadující premiér Tony Blair nepřekrucoval fakta ani souvislosti, otevřeně přiznal, kdo byl odesílatelem, a vyjádřil neústupnost: „*Cestou masakrování nevinných lidí nás chtějí zastrašit, abychom nedělali to, co dělat chceme, ale to se jim nepodaří... nenecháme se zastrašit... nerozdělí nás, nepolevíme v našem odhodlání*.“¹⁴

2 Tři úhly pohledu na hrozbu globálního terorismu

Hrozba globálního terorismu je natolik vážná a naléhavá, že vyžaduje, aby byla posuzována z hlediska geopolitického, časového a podle původce děje.

Z hlediska geopolitického se jedná o hrozbu, která může vyvstat na kterémkoli místě globalizované, vzájemně propojené planety. V prvním desetiletí 21. století teroristé zasadili těžké úder v USA, v západní Evropě, v jihovýchodní Asii a na řadě míst islámského světa. Terorismus se může dlouho jevit jak nepřímá hrozba, ale kdykoli se může proměnit v hrozbu přímou. Proto je velice vážnou bezpečnostní hrozbou globálního, celosvětového rozměru.

Z hlediska časového jde o hrozbu nikoli krátkodobého, ale přinejmenším střednědobého, ne-li dokonce dlouhodobého charakteru. Po určitých odmlkách totiž mohou přijít další úder, o jejichž načasování rozhodují, v podmínkách

nejpřísnějšího utajení, výlučně jejich osnovatelé a pachatelé. Terorismus má charakter latentní hrozby, ale kdykoli se na kterémkoli místě planety může stát hrozbou manifestní a velice naléhavou.

Z hlediska původce děje se jedná o hrozbu záměrnou, jejímž hlavním představitelem je celosvětová síť al-Káida, která působí především jako inspirátor teroristických úderů na kterémkoli místě planety. Jejimi vyhlášeními, zkušenostmi a doporučeními se řídí další teroristické organizace v jednotlivých světadílech a zemích.

Pachatelé teroristických útoků nemohou být ani v době globalizace hodnoceni nijak jinak než jako *zločinci*, a to i bez ohledu na jejich pohnutky a nejvyšší možné osobní sebeobětování, které podstupují. Je možné uvažovat o jejich pohnutkách a záměrech, ale nikdy, za žádných okolností je nelze ospravedlnit.

Vážnou hrozbu pro nejbližší budoucnost představuje nejen samotná al-Kajdá, ale také *tzv. self starters*. Jsou to synové nebo dokonce vnuci islámských přistěhovalců, kteří se dostali na okraj společností, v nichž vyrostli, a marně hledají náležité uplatnění. Andrew Cottey je výstižně označuje výrazem „home-grown Islamic terrorists“.¹⁵ Tito mladíci islámského původu mají pro terorismus vážné vnitropolitické i mezinárodněpolitické pohnutky.

Vnitropolitické pohnutky jsou dány tím, že žijí na okraji společnosti, a tak si připadají jako vydědění procesu globalizace. Jejich frustrace je pak snadno zneužitelná pro nábor do teroristických organizací. *Mezinárodněpolitické pohnutky* mají svoje kořeny v tom, že mladí islámští desperáti (tedy lidé, kteří ztratili jakoukoliv naději na zlepšení svého života), ať žijí kdekoliv, se cítí být pokořeni politikou Západu a zejména pak USA vůči islámskému světu. Všechny jejich útoky jsou zdůvodňovány především jako odvěta za okupaci islámských zemí nebo území (Afgánistán, Irák, Palestina) a jako odpověď na ozbrojené konflikty mezi Západem a islámským světem. Islámské země v těchto konfliktech nemají šanci na vojenské vítězství.

Nejvíce kritizují přímou, politickou, ekonomickou a často i vojenskou podporu zkompromitovaných režimů a vojenskou okupaci Iráku. Právě *vojenská okupace Iráku* a Afgánistánu nejvíce jitří pocity ponížení a potupy, od kterých je velmi blízko k zosnování teroristických úderů. Je ústředním námětem pro většinu teroristických skupin i jednotlivců ve Velké Británii i v Evropě.

3 Nové přístupy k volbě cílů a k zasazování úderů

Ve srovnání s předchozími etapami se terorismus v době globalizace vyznačuje také novými přístupy k volbě cílů a k plánování a zasazování úderů.

Z hlediska volby cílů jsou hrozbě globálního terorismu vystaveny především symboly soudobého západního kosmopolitismu a jeho úspěchů (proto úder na WTO v září 2001). Nejvyhledávanějšími terči jsou místa s vysokou koncentrací lidí, kde se těžko uplatňují dokonalá bezpečnostní opatření – velké administrativní budovy, vlaky, nádraží, linky podzemní dráhy, diskotéky. Velmi těžkým průvodním jevem úderů na takovéto cíle jsou a s velkou pravděpodobností

i nadále budou vysoké počty obětí na straně nevinného a bezbranného civilního obyvatelstva.

Podkud jde o *způsoby plánování a zasazování úderů* v době globálního terorismu, převažují *sebevražedné atentáty*. Je to velmi nebezpečný modus operandi – jeho cílem je zabít co nejvíce lidí a způsobit co největší a nejtěžší škody. Ve srovnání s předchozími etapami se u terorismu v době globalizace zvyšuje *smrtonosnost* (lethality rating). Jedná se o dosud nejvyšší známý stupeň fanatismu v celých dějinách terorismu.

Velký počet mrtvých a raněných je vypočítán na co největší psychický šok společnosti a na vytvoření atmosféry strachu, ve které lze předkládat a stupňovat politické požadavky a vynucovat si jejich splnění. Znovu se tak potvrzuje, že pro radikální muslimy je teror ideální „zbraní slabých“ a jediným způsobem, jak se mohou pomstít za to, co vnímají jako velkou nespravedlnost.

Podle společných rysů, které se projevily u všech tří teroristických útoků obrovského rozsahu, můžeme definovat i globální terorismus na počátku 21. století jako takový. Jedná se o slepé, nerozlišené zabíjení bezbranného civilního obyvatelstva. O slepé zabíjení se jedná z toho důvodu, že výbušné směsi se nenastražují proti konkrétním lidem, ať už politikům, vojákům, policistům, kterým je určeno poselství, ale jejichž zabití je pro teroristy nemožné. Výbušné směsi se záměrně pokládají na místa s vysokou koncentrací lidí, které teroristé vůbec neznají a proti nimž v podstatě nic nemají. Ale títo lidé nakonec mají životní smůlu, že se v nesprávnou chvíli ocitají na nesprávném místě. Stávají se masou obětí, jejichž vysoký počet má dodat co největší naléhavost poselství teroristických organizací.

4 Vyhodnocování hrozby terorismu v době globalizace

Po 11. září. 2001 se ve světě vyprofilovaly tři základní přístupy k politickému vyhodnocování hrozby globálního terorismu. Každý z těchto přístupů se odvíjí od toho, jak byla daná země zasažena a kdo byl v té době u moci.

Podle prvního přístupu je terorismus úderem sil zla proti silám dobra, je útokem fanatických tmářů proti svobodnému světu. Toto hodnocení vyřkl americký prezident G. W. Bush, plně se za ně postavili jeho vice-prezident D. Cheney, ministr obrany Rumsfeld, ve světě pak britský premiér T. Blair, španělský premiér J.-M. Aznar a také tehdejší český prezident V. Havel.

Druhý přístup teroristické úderu vysvětluje jako odvetu islamistů za politiku USA a jejich spojenců vůči islámskému světu po roce 1990. Tento názor zastává především mnoho teoretiků (F. Fukuyama, S. Walt, R. Pape, N. Klein a řada dalších), odborníků a novinářů. A podle třetího přístupu jde o útok proti současnému mezinárodnímu uspořádání na celosvětové úrovni. Také k tomuto hodnocení se přiklání řada teoretiků, odborníků a novinářů z mnoha zemí světa.

První hodnocení je spjato se 43. americkým prezidentem G. W. Bushem a s jeho nejbližšími spolupracovníky. K nim se přidali stoupenci neokonzervativismu v celém světě a také nejvyšší političtí činitelé těch zemí, kterých se rovněž dotkla

hrozba globálního terorismu. Ostatní dvě hodnocení zastává velice široké spektrum politiků, teoretiků a odborníků, kteří nesdílejí neokonzervativní přístup.

Zcela nejsilnější vliv na další vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů na celosvětové úrovni mělo první hodnocení. To vyústilo v tzv. Bushovu revoluci v rámci zahraniční politiky USA, jejíž podstatou byl aktivistický přístup k bezpečnostním hrozbám. Tento přístup se vyznačoval především důrazem na preempci, tedy na předstihující vojenské údery vypočítané na likvidaci původců bezpečnostních hrozeb.

Žádné ze tří výše uváděných hodnocení není vyčerpávající, každé z nich je částečné. Žádné z nich nepokrývá celou realitu globálního terorismu, každé na ni nahlíží z určitého úhlu pohledu. Žádné z nich není zcela správné, každé z nich má svá úskalí a slabá místa, v nichž je více či méně zpochybnitelné. Stejně tak platí, že žádné z těchto hodnocení nelze zcela zamítnout, každé má alespoň částečnou, relativní pravdu.

5 Globální terorismus z pohledu bezpečnostních hrozeb a rizik

Tato stránka teroristické strategie zahrnuje dvě hlavní roviny. Tu první tvoří přímí vykonavatelé teroristických útoků. Druhá rovina zahrnuje iniciátory útoků, tedy ty, kteří rozhodují, kdy, kde, proti komu a jakým způsobem se udeří.

Přímí vykonavatelé teroristických útoků

V době globálního terorismu se v zájmu co nejvyššího počtu obětí spoléhá především na *sebevražedné atentáty*, jež jsou nosným modus operandi. Ti, kteří na jejich provedení nastupují, si jsou vědomi, že jdou na jistou smrt. Z toho vyplývá, že ve všech etapách jsou zcela bez starostí – vůbec se nemusejí zabývat tím, jaké riziko podstupují, jaká bude reakce subjektů tvořících mezinárodní prostředí nebo jaké budou nechtěné důsledky jejich činů.

Podněcovatelé teroristických útoků

Tito krajně nebezpeční aktéři sami nejlépe vědí, že jsou psanci a stejně jako přímí vykonavatelé jsou i oni většinou smířeni s tím, že mohou být kdykoli zabiti. Proto ani pro ně *první etapa zvažování rizik* nepředstavuje žádný zásadní problém.

Závažným problémem pro podněcovatele teroristických útoků může být *druhá etapa*. Ta může mít dvě základní podoby. První z nich se vyznačuje tím, že to byli to právě oni, kdo teroristický úder naplánovali a zároveň s tím rozhodli, kdo a jakým způsobem ho uskuteční – 11. září 2001. Po těchto útocích je mezinárodní společenství jednomyslně odsoudilo a navíc ukázalo schopnost vojensky zasáhnout kdekoli ve světě. Operace Trvalá svoboda je připravila o jejich útočiště a navíc jim ukázala, že ani na tom nejdlehljším místě světa nejsou zcela bezpeční.

A druhá podoba nastává za takových situací, kdy jsou „jenom“ podněcovateli či inspirátory teroristických útoků. Jedná se o případy, kdy do útočných akcí nastupují tzv. self-starters, což jsme viděli v Madridu v roce 2004 a v Londýně v roce 2005. V takových případech podněcovatelé nepodstupují vůbec žádné riziko, a tak se nemusejí obávat reakcí subjektů tvořících vnější prostředí.

Stejně základní schéma platí i *ve třetí etapě*, tedy při zvažování nechtěných důsledků úderů. Nechtěné důsledky musejí podněcovatelé brát v úvahu pouze v případě, že sami rozhodují o teroristické akci a o konkrétním způsobu jejího provedení. Musejí zvažovat, zda podstoupí riziko, že vyprovokují odvetný úder, který by je mohl připravit o jejich útočiště nebo dokonce o jejich životy (jako se to stalo po operaci Trvalá svoboda, která je připravila o jejich základnu v Afghánistánu). Naproti tomu v případě, že jsou „jenom“ podněcovatelé, se nechtěnými důsledky vůbec nemusejí zabývat. Mohou si vychutnávat škodolibou radost ze způsobených hmotných škod a nezměrného lidského utrpení.

6 Hlavní aktéři globálního terorismu

Soudobý terorismus má dva hlavní aktéry. Jsou jimi přímí vykonavatelé teroristických útoků, kteří páchají sebevražedné atentáty, nebo nastražují výbušné směsi. Tím uskutečňují rozhodnutí, která přijímají iniciátoři útoků, tedy ti, kteří rozhodují, kdy, kde, proti komu a jakým způsobem se udeří.

Přímí vykonavatelé teroristických útoků

Jsou naprosto bez starostí ve čtyřech hlavních směrech. Nemusejí se obávat odvety státu, na který útočí, ani jiného státu, který by mohl případně přijít napadenému na pomoc. Naprosto lhostejní a bezstarostní mohou být i v rovině vnitropolitických a morálních rizik, protože žádná taková rizika nepodstupují.

Podněcovatelé teroristických útoků

Operace Trvalá svoboda jasně ukázala, že vždy musejí zvažovat první dvě rizika – odvetu napadeného státu i států, které by jim přišly na pomoc. Naproti tomu vůbec nemusejí zvažovat zbývající dvě rizika – vnitropolitické a morální. Vůbec je nezajímá veřejné mínění v napadených státech ani ve státech, které jim vyjadřují solidaritu. Zajímá je pouze smýšlení jejich referenčního objektu, tedy širokých vrstev muslimů ve světě a zejména pak v zemích islámského světa. Proto se vůbec nezabývají zvažováním rizik plynoucích z porušení morálních norem.

7 Jak nejlépe čelit hrozbě globálního terorismu?

Na tuto otázku zatím není žádná jednoznačná a ani konečná odpověď. Je několik dílčích poznatků, které mohou naznačovat, kudy by bylo možné se ubírat. Především není tak úplně pravda, že demokratická společnost je bezbranná proti vnitropolitickému terorismu. Stejně pochybné je tvrzení, že mezinárodní uspořádání v době globalizace by bylo bezbranné tváří v tvář globálnímu terorismu.

Zkušenosti z Afghánistánu a zejména pak z Iráku ukazují, že jednou z možností obrany proti hrozbě globálního terorismu je tvrdý odvetný vojenský úder. Na tom byla od samého počátku založena koncepce administrativy G. W. Bushe, která dostala název „válka proti terorismu“ (Global War on Terror – GWOT).

Druhá koncepce vychází ze zkušenosti, že *samotná represe nestačí*. Je zakotvena v Evropské bezpečnostní strategii (2003) a v dokumentu OSN z prosince 2004. Tato koncepce použití vojenské síly nevylučuje, ale považuje ji za nástroj až toho nejzazšího řešení. Hlavní význam přikládá dlouhodobému preventivnímu působení v politické, ekonomické a v sociální oblasti.

Každá z těchto dvou základních koncepcí má své přednosti a také svá úskalí. Jejich podrobnějšímu rozboru byla věnována část tohoto textu, která se zaměřila na otázku, jak k hrozbě globálního terorismu přistupují hlavní aktéři světové politiky na počátku 21. století.

8 Hlavní aktéři světové politiky a jejich přístup k hrozbě globálního terorismu

Každý z hlavních aktérů dnešního světa, ať už je to stát nebo mezinárodní organizace, uplatňuje vlastní přístupy k hrozbě globálního terorismu. Ty se pohybují mezi válkou proti terorismu, jež přináší rychlá řešení, a bojem proti terorismu, který klade důraz na dlouhodobou prevenci.

USA se v době dvou administrativ G. W. Bushe staly kolébkou koncepce GWOT. Při jejím naplňování dosáhly dvou celosvětově významných úspěchů, jimiž bylo vojenské svržení nepřátelských režimů v Afghánistánu a v Iráku. Ale nedlouho po těchto úspěších přišla velmi vážná rozčarování. Šest let po 11. září 2001 se USA dostaly do stavu přehodnocování a diferenciací. Výhrady proti koncepci GWOT nejprve vyjádřili někteří akademici, poté členové vědeckého výboru Pentagonu, po nich následovali významní politikové a odborníci z obou politických táborů a nakonec i demokratičtí kandidáti na post prezidenta USA. Výhrady směřovaly především k tomu, že válka v Afghánistánu a zejména pak vojenská invaze do Iráku v roce 2003 neměly mandát RB OSN (neměly zmocnění užít všech nezbytných prostředků), a tak byly nelegální. A válka v Iráku navíc byla i nelegitimní, protože se nepotvrdily důvody, kvůli kterým byla zahájena (irácké ZHN a propojení mezi Saddámem Husajnem a Usámou bin Ládinem).

Ruská federace se po 11. září 2001 dostala do zcela nové situace. Nejprve Spojeným státům nabídla rozsáhlou spolupráci při boji proti terorismu, aby posléze, pod záminkou boje proti terorismu, vystupňovala brutální postup v Čečensku. Její aktivita v prvním směru je oceňována. Ale její bezohlednost ve druhém směru vyvolává silící mezinárodní kritiku a vystavuje Ruskou federaci hrozbě teroristických útoků.

EU na konci roku 2003 schválila vlastní strategii, ve které výslovně dává Spojeným státům zapravdu, že terorismus je jednou ze tří nejvážnějších bezpečnostních hrozeb dnešního světa. Zároveň s tím ale zdůrazňuje, že mu nelze čelit jen vojenskými prostředky. Vůbec nepoužívá výraz válka proti terorismu, jednoznačně se zaměřuje na boj proti terorismu, na preventivní působení a na dodržování zásad mezinárodního práva.

OSN po roce 2001 schválila řadu klíčových rezolucí, ve kterých velmi dobře vystihla podstatu hrozby globálního terorismu. Ustanovila Protiteroristický

výbor a v závěru roku 2004 představila dokument, který se jasně distancuje od války proti terorismu a jednoznačně se vyslovuje ve prospěch dlouhodobého preventivního působení zaměřeného především na odstraňování politických, ekonomických a sociálních příčin soudobého terorismu.

Hlavní aktéři mezinárodních bezpečnostních vztahů dnešního světa se tedy shodují, že globální terorismus představuje velkou a naléhavou hrozbu na počátku 21. století. Ale v názoru, jak této hrozbě čelit, se více či méně odlišují. Bude trvat ještě dlouhou dobu, než se podaří překonat rozdíly v názorech na hrozbu globálního terorismu a zejména pak v odpovědi na otázku, jak proti němu bojovat. Z toho také vyplývá velká výzva pro mezinárodní společenství – je třeba hledat porozumění v takovém rozsahu, který by umožňoval v co největší míře využívat přednosti obou základních přístupů, tedy vojenských úderů i dlouhodobého preventivního působení.

9 Klady a úskalí války proti terorismu

Americká strategie GWOT přinesla řadu pozoruhodných úspěchů, které obohatily jak politiku, tak i vojenství na počátku globalizace. Zároveň s tím ale odhalila i některé více či méně vážné problémy, které naléhavě čekají na své vyřešení.

Úspěchy a silné stránky GWOT

Základním smyslem koncepce GWOT je *vojenské svrhávání režimů*, které jsou považovány za hlavní původce hrozby globálního terorismu. V samotných USA se pro to vžil výraz Regime Change Policy (politika změny režimů). Hlavním trumfem GWOT je *bezobdobná vojenská síla USA*, jejich obrovská kvantitativní a zejména pak kvalitativní převaha ve využívání nejmodernějších technologií ve vojenství. Projevuje se schopností zasazovat cílené a velmi silné údery na jakoukoli vzdálenost.

Pro armádu USA dnes není problém svrhnout jakýkoli režim, který americká administrativa označí za hrozbu pro svoji bezpečnost nebo pro své spojence. Problémem může být pouze to, za jak dlouho a za jakou cenu může takový režim svrhnout. Rychlé svržení režimů v Afghánistánu (operace Trvalá svoboda) a v Iráku (operace Irácká svoboda) po dobu několika měsíců působilo jako velmi *vážné varování* řadě dalších nebezpečných režimů v islámském světě (Írán, Libye, Sýrie).

Úskalí GWOT

Na druhé straně se ale ukázalo, že GWOT sama o sobě nedokáže vyřešit problémy, které nastávají po skončení války. Jak v Afghánistánu, tak i v Iráku zanedlouho po svržení diktátorských režimů propukla *asymetrická válka*. V Iráku je to dokonce občanská válka s mnoha tisíci zabitých každý rokem. Místní obyvatelstvo po krátkém období nadšení dospělo k hořkému poznání, že v řadě směrů se jeho *každodenní život stává ještě těžší než předtím* (uspokojování základních životních potřeb, každodenní bezpečnost, náboženská svoboda a další).

Do zemí, kde zasáhla vojska USA, se stahují islamističtí radikálové z celého světa a onu nešťastnou zemi pak přeměňují ve své *bojiště i cvičiště*.

Vojenská přítomnost USA a jejich spojenců v islámských zemích se stává novým a velice působivým argumentem pro *nábor nových členů do teroristických organizací*. Vojenská přítomnost vojáků ze Západu je vysvětlována jako okupace, a tak se stává důvodem pro *další teroristické úder*y (Madrid 2004, Londýn 2005). Tyto teroristické útoky opětovně potvrdily, že boj *proti terorismu nelze vést jako klasickou válku* mezi státy či koalicemi s jasně vymezenými bitevními liniemi.

Vážné problémy GWOT vyplývají také z té skutečnosti, že *terorismus neuznává žádné hranice* a funguje jako mrak nebo jako mlhovina. Podle potřeby se velmi rychle přesouvá. Ránu, kterou dostane na jednom místě (v Afghánistánu v roce 2001, v Iráku v roce 2003), vrací někde zcela jinde – v Istanbulu, v Madridu, v Londýně. Na silová, vojenská řešení reagují teroristé tím, že jejich příští úder y jsou ještě záluždnější a také ničivější. Úder y jsou připravovány tak, aby při nich umíralo co nejvíce lidí.

Při hodnocení *z hlediska vyvarování se rizik* se ukazuje, že Bushova administrativa vyhlášením GWOT podstoupila řadu rizik. Především položila dominantní důraz na silové, vojenské řešení hrozby terorismu, a tím podcenila závažnost reakcí všech subjektů, které z jejího pohledu tvoří vnější prostředí. Jimi byli irácké obyvatelstvo, příslušníci rozpuštěné armády a bezpečnostních sil, bývalí členové strany Baas, iráčtí sousedé, muslimové celého světa, včetně těch, kteří žijí v zemích EU.

Absolutizací vojenské síly podstoupila riziko diskreditace celé strategie boje proti terorismu jako bezesporu vážné hrozbě, kterou nelze podcenit. Podstoupila vážné riziko, že dobře míněná věc může být poškozena nevhodným postupem. Toto riziko nejvýstižněji popsal Gilles Andréani slovy „good cause, wrong concept“.¹⁶

Při *hodnocení z hlediska vyvarování se rizik v mezinárodních bezpečnostních vztazích* se ukazuje, že Bushova administrativa vyhlášením strategie GWOT a jejím naplňováním podstoupila čtyři významná rizika. Především to bylo zcela nedostatečné vyhodnocení rizika nepřátelských postojů iráckého obyvatelstva vůči dlouhodobé vojenské přítomnosti USA. Stejně nedostatečné bylo i zvažování rizika sílicího nepřímého vlivu sousedních států, zejména pak Iránu a Sýrie. Nevyhovující bylo také posuzování vnitropolitického rizika – nepřipouštělo se zabřednutí do vleklé asymetrické války, které by mohlo obnovit již téměř zapomenutý vietnamský syndrom. Podstoupilo si i velké morální riziko, a to hned ve dvou směrech. Především se nezvažovala možnost diskreditace USA v důsledku sázky na silovou politiku, kterou Dimitri Simes s odstupem čtyř let označil za „agresivní prosazování demokracie“.¹⁷ Nedílně s tím se nepřipouštělo, že vyhlášení GWOT by mohlo mít i kontraproduktivní výsledky. Ty velmi výstižně popsal John Edwards slovy, že „válka proti terorismu se stala přesně tím náborovým sloganem, který si al-Kajdá přála.“¹⁸

10 Boj proti terorismu jako alternativa války proti terorismu

Boj proti terorismu jako alternativa GWOT se zaměřuje na dlouhodobý boj proti hrozbě terorismu. Také on má své silné i slabé stránky.

Silné stránky boje proti terorismu

Zahrnuje i řadu nevojenských rovin, což ale neznamená, že by úplně odmítal jakékoli vojenské zásahy. Zdůrazňuje však, že vedle přesně zasazovaných vojenských úderů ve skutečně nezbytných případech by se hlavní pozornost měla zaměřovat zejména na nejširší možnou mezinárodní spolupráci při shromažďování informací a při jejich vyhodnocování. Velkým příkladem v tomto směru byl systematický a trpělivý postup britských policistů, kteří na základě mezinárodní spolupráce a infiltrace teroristických struktur dokázali odhalit rozsáhlý plán na zničení několika dopravních letadel směřujících z Londýna do USA. Boj proti terorismu není přímou odpovědí na nepřímou strategii terorismu, a proto je méně kontroverzní nežli GWOT. V neposlední řadě nepřináší tolik lidských obětí jako zásahy GWOT a chaos, který po nich následuje.

Slabé stránky boje proti terorismu

Nepřináší žádná okamžitá řešení, naopak je během na velmi dlouhou trať. Vyžaduje dlouhý čas, značné investice a především velkou trpělivost, která je v politice často považována za přepych. Někdy dokonce bývá označován za novodobý appeasement, za ustupování zlu představovanému hrozbou globálního terorismu.

11 Kdo nejvíce riskuje tváří v tvář hrozbě globálního terorismu?

Často se setkáváme s tvrzením, že hrozbě terorismu jsou vystaveny všechny země stejně, že mezi nimi není rozdíl. Poznatky hodnocené v tomto projektu to však nepotvrzují, naopak ukazují, že jsou značné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi dnešního světa.

Na základě dosavadních poznatků o terorismu na počátku 21. století můžeme dojít k závěru, které země se nejvíce vystavují hrozbě globálního terorismu.

Především jsou to ty země, které udržují klientelistické vazby se zkompromitovanými režimy v islámském světě – nejčastější podoba těchto vazeb je následující: ropa za zbraně (Saúdská Arábie, Sjednocené arabské emiráty, Kuvajt další státy Perského zálivu) nebo politická spolupráce výměnou za finanční podporu (Egypt).

Dále se hrozbě globálního terorismu vystavují ty státy, které k hrozbě globálního terorismu přistupují jako k problému mezistátního charakteru a které sázejí na vojenská řešení.¹⁹ Vážné riziko tedy podstupují ty státy, které se zapojují do „války proti terorismu“ v americkém pojetí, které se aktivně podílejí na vojenských úderech proti zemím islámského světa nebo na jejich vojenské okupaci.

Stejně tak se hrozbě globálního terorismu vystavují ty státy, které v islámském světě intervenují "pouze" politicky. Takovéto intervence mohou mít celou řadu podob. První z nich je ekonomická a politická podpora autoritativních režimů islámského světa, jež je typická zejména pro USA, Velkou Británii a Francii. Dále to může být lhostejnost vůči monopolizaci politické moci a porušování lidských práv v zemích, které podporují. Jako příklady uvádění postoje USA k Saúdské Arábii, Egyptu a Pákistánu, nebo Francie vůči Alžírsku. Negativní úlohu sehrává i podpora represivní politiky: ukázkovým příkladem byla francouzská podpora autoritativnímu režimu v Alžírsku v roce 1992, kdy byly zrušeny volby, v nichž zvítězila FIS. Tím si Francie vygenerovala hrozbu odvety ze strany alžírských militantních islamistů. Tato hrozba nezanikla ani po 15 letech, stále se nad Francií vznáší.²⁰

Hrozbě globálního terorismu se vystavují také ty země, které jednostranně podporují silovou a represivní politiku Izraele vůči Palestincům. V neposlední řadě se hrozbě globálního terorismu vystavuje Rusko svojí brutální politikou v Čečně. Jeho vojenské údery často naplňují příznaky totální války, jejímž smyslem je za jakoukoli cenu zlomit vůli k odporu. Rusové zasazují těžké údery nejen čečenským vzbouřencům, ale i civilnímu obyvatelstvu, a tím jen posilují a umocňují nenávist a odhodlání vytrvat v boji za dosažení nezávislosti.

Dialektická vazba mezi hrozbou a rizikem je tváří v tvář hrozbě globálního terorismu ovlivněna především tím, jak se jednotlivé země chovají k islámskému světu, k jeho jednotlivým režimům a ohniskům napětí.

Nejvíce riskují Izrael a USA.

Izrael riskuje ve třech klíčových směrech: vojenská okupace palestinských území, nerozlišené zabíjení Palestinců namísto cíleného zabíjení teroristů, přezíravý vztah k těm rezolucím OSN, které mu ukládají změnu chování vůči Palestině a jejímu lidu.

USA riskují v následujících směrech: jednostranná podpora Izraeli, politická a ekonomická podpora zdiskreditovaných režimů v islámském světě, vojenské intervence v islámských zemích, vojenská okupace islámských území – v dnešní době jde zejména o palestinská území, Irák a Afghánistán.

Závažná rizika podstupují také Rusové v Čečně. Riskují, že po jejich úderech nepřijde ukliďnění, ale naopak, bude pokračovat vleklá a krutá asymetrická válka a tu mohou doplňovat teroristické údery na vybrané cíle kdekoli na území Ruska.

12 Kdo nejméně riskuje tváří v tvář hrozbě globálního terorismu?

Na tuto otázku jsou dvě odpovědi, obě se týkají přístupu k zemím islámského světa. První odpověď je negativní, druhá je pozitivní.

Negativní odpověď zní: nejméně riskují ty země, které nepodporují politiku USA v žádném ze čtyř směrů uváděných v bodě 12 (jednostranná podpora Izraeli, politická a ekonomická podpora zdiskreditovaných režimů v islámském světě, vojenské intervence v islámských zemích a vojenská okupace islámských

území). V roce 2003, při přípravě operace Irácká svoboda, tak postupovaly zejména Francie, SRN, Belgie, Lucembursko, Švédsko, Finsko, Švýcarsko a Rakousko.

Positivní odpověď zní: nejméně riskují ty země, jejichž politika se vyznačuje následujícími rysy. Namísto účasti na vojenských intervencích se angažují při hledání politických řešení a východisek z krizových situací v islámském světě. Vydávají 0,7 % a vyšší částky svého HDP na rozvojovou pomoc, dlouhodobě poskytují pomoc uprchlíkům, investují v islámských zemích a zároveň s tím otevírají své trhy pro jejich zboží.

Z negativní i pozitivní odpovědi vyplývá, že nejméně riskují následující země: Norsko, Finsko, Švédsko, Rakousko. Pro tento závěr jsou dva hlavní argumenty: vnitropolitické a mezinárodněpolitické.

13 Závěr

Tato stať vyústila v odpověď na otázku, které státy nejvíce a které naopak nejméně riskují tváří v tvář hrozbě globálního terorismu. Na samý závěr ještě zbývá otázka, co z toho vyplývá pro ČR.

Na jedné straně můžeme optimisticky konstatovat, že naše země zatím zdaleka neriskuje tolik jako např. USA, Izrael nebo RF. Sama o sobě nepodnikala žádné politické ani vojenské intervence do islámského světa a neokupuje žádná islámská území. Další velkou komparativní výhodou ČR (zejména ve srovnání s Francií, SRN, Itálií či Španělskem) je to, že na svém území zatím nemá velkou islámskou menšinu, která by byla frustrovaná a jejíž mladí příslušníci by se mohli radikalizovat a vytvořit sociální základnu pro tzv. Home Grown Terrorism.

Ale zároveň s tím ČR podstupuje určitá rizika, jež jsou dána zejména tím, že se podílela na několika vojenských intervencích v islámském světě, které vedly USA. Týká se to Iráku a Afghánistánu. Jistou formu rizika představuje i téměř bezvýhradná podpora, kterou ČR vyjadřuje politice Státu Izrael. To jsou skutečnosti, které by se mohly stát záminkou k teroristickým útokům.

Na druhé straně ČR nepatří ani k těm zemím, které riskují nejméně, tedy ke skandinávským zemím a k Rakousku, jež na tom jsou nejlépe jak z hlediska negativních, tak i pozitivních odpovědí na otázku, kdo nejméně riskuje. ČR není tolik aktivní ani na poli diplomacie, ani na poli rozvojové pomoci. Nemá tedy v islámském světě takovou prestiž, jaké se těší např. Švédsko nebo Norsko.

Ale všechny výše uváděné skutečnosti jsou pouze určitými ukazateli, ze kterých můžeme vyvozovat nanejvýš jakousi pravděpodobnost dalšího vývoje. Ale nemůžeme je považovat za determinanty, které by předurčovaly další vývoj a které by vylučovaly možnosti jiného vývoje. Nelze totiž vyloučit, že země, která hodně riskuje, nakonec nebude obětí teroristického útoku a že obětí se nakonec může stát země, která riskuje mnohem méně.

Jisté je jen jedno: útoky globálního terorismu neusilují o cílené zabíjení nejvyšších politických činitelů. Jejich cílem je naopak zabít co největší počet civilního obyvatelstva, které má tu smůlu, že je v nesprávnou chvíli na nesprávném

místě. Proto pro všechny země EU platí, že se musí trvale připravovat na možnost teroristických útoků a zejména musejí být připraveny na zvládnání jejich případných následků.

Résumé

Global terrorism represents a big threat for the civil population because its aim is to have a lot people watching and, especially, a lot of people killed. The suicide attacks as his main modus operandi has enormously augmented the lethality rating of the terrorist activities. Three big attacks in New York, Madrid and London showed that the mass killing of the civil population is a form of asymmetric fight against the USA and its supporters in the so called Global War on Terror. It also indicates that the countries which participate at the military or political interventions and following occupations of the countries in Islamic world run a risk to become the targets of the terrorist attacks. The military campaigns can not be a long term solution of the problem of the contemporary terrorism.

POZNÁMKY:

- ¹ Hodnocení terorismu jako rizika přinesla Nová strategická koncepce NATO, schválená na římském summitu v roce 1991.
- ² Anglický výraz zněl: „a lot of people watching, but not killed.“
- ³ Anglický výraz zněl: A lot of people watching, some people killed.“
- ⁴ Anglické označení zní : „A lot of people watching, a lot of people killed.“
- ⁵ BONIFACE, Pascal. De l'usage de la force. In: *L'Année stratégique 2004*. Paris: L'Erudiant, 2004, s. 33.
- ⁶ HENDERSON, Harry. *Terrorism*. New York: Facts on File, 2001.
- ⁷ HOFFMANN, Stanley. Clash of Globalizations. *Foreign Affairs*. 2002, Vol. 81 (July/August 2002), No. 4., s. 104.
- ⁸ www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG742.pdf
- ⁹ CONESA, Pierre. Aux origines des attentats – suicides. *Le Monde diplomatique*. 2004, An. 51 (Juin 2004), No. 603, s. 104.
- ¹⁰ CLINTON, Bill. Donner une ame au XXI.ème siecle. *Le Monde*, 15. 1. 2002.
- ¹¹ WILKINSON, Paul. *International terrorism: the changing threat and the EU' response*. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2005. 37 s.
- ¹² National Military Strategic Plan for the War on Terrorism. s. 15. Published February 1, 2006, www.cfr.org/terrorism/national-military-strategic-plan-war
- ¹³ BENJAMIN, Daniel, Steve SIMON. The War of Unintended consequences. *Foreign Affairs*. 2006, Vol. 85 (March/April 2006), No. 2., s. 181–182.
- ¹⁴ Přepis prohlášení premiéra Tonyho Blaira ze 7. 7. 2005, <http://www.number10.gov.uk/output/Page7969.asp>
- ¹⁵ COTTEY, Andrew. *Security in the New Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2007. 172 s.
- ¹⁶ ANDRÉANI, Gilles. The War on Terror: Good Cause, Wrong Concept. *Survival*. 2005, vol. 46, no. 4, s. 42-50.

- ¹⁷ SIMES, Dimitri. Priorities, Not Delusions. *National Interest*. May/June 2007, no. 89, s. 7.
- ¹⁸ EDWARDS, John. Reengaging With the World. *Foreign Affairs*. September/October 2007, vol 86, no. 5.
- ¹⁹ V roce 2007 se k tomuto názoru přidal i Barack Obama, uchazeč o nominaci na kandidaturu pro prezidentské volby 2008. Blíže viz: Renewing American Leadership. *Foreign Affairs*. July/August 2007, vol. 86, no. 4, s. 4.
- ²⁰ Svědčí o tom především včas odhalené pokusy o teroristické útoky během MS ve fotbale v roce 1998 nebo o útok na štrasburskou katedrálu v roce 2000.